

ר' אברהם ישעיהו קרליץ (חזון איש)

או: „ארי עולה מבבל לארץ ישראל“...

משעות הבוקר המוקדמות עד שעה מאוחרת בלילה הומה הבית מרוב אדם. באים זקנים וצעירים, באים חרדים ו„חפשים“, באות גם נשים עם ילדיהן. מי ברכב ומי ברגל, מי במונית ומי במספר „לבן“. עוברים את שערי הברזל הנסגר בשכונה זו בערבי שבתות, כפי שנסגרות היו בימי הבינים חומות הערים בשעות הלילה. — ומתקדמים לאורך הכביש הצר לעבר שדרת הברושים המשתרעת בקצווי השכונה. הבית האחרון כמעט משמש מטרה לנהירה זו של אנשים, נשים וטף. הימים הם עשרת ימי תשובה ועמך ישראל באים לזכות בברכה, בימי הרחמים, מצדיק הדור ולכרך גם אותו בבחכת חתימה טובה. על גבעה רמה שממול הבית מודקר בכל פארו בנין ישיבת פוניבז' — שרק בנין הוועד הפועל של ההסתדרות יכול להתחרות בו בהיקפו ורחבותו. — אך הבית שפונים אליו האנשים כאן, צנוע ונמוך וחבוי בין עצי האורנים — ונחבא אל הכלים, כבעל-הבית עצמו. לפני שנה לערך, בעצם ימי המשבר הקואליציוני, — הופיע בית זה לפתע בכותרות הראשיות של כל העתונות היהודית בעולם, וגם העתונות הלא-יהודית הפנתה לרגע לבית זה את זרקוריה. גייס צבאי דהר כאן במהירות רבה ואחריו — מכונית „קאדילאק“ גדולה הנשאת מספר 1000, מכוניתו של דוד בן-גוריון הופיעה פתאום ליד הבית הקטן. בכובע קש על ראשו נכנס ראש הממשלה פנימה — ובוודאי הופתע לא מעט, ככל הנכנסים כאן, למראה הדלות והעוני השוררים בבית הזה — ביתו של „חזון איש“. בפרוודור הקטן במין איצטבה מקרשים פשוטים, לא מהוקצעים, מונחים ספריו של הגאון, — הריהוט היחיד בכניסה זו. בצד ימין נמצא מעין טרקלין לקבלת אורחים חשובים. כאן שורר כבר לוקסוס: עומד שולחן וכמה כסאות, עם ארגז קרח שבור — ושוב איצטבאות ספרים ובהן ספרי-קודש לרוב.

חדר-המגורים והעבודה צנוע הרבה יותר, וגם מוזנח יותר. מיטת-ברזל פתוחה ולא מוצעת עומדת באמצע, ולידה שולחן קטן ושוב ספרים מסביב. „חזון איש“ עובד בשכיבה. בשכיבה הוא כותב את ספריו. כאן הוא מקבל גם את הבאים אליו. כאן הוא מתבודד ומקיים קשר — רופף אמנם — עם העולם החיצוני. כאן דיבר עם ראש ממשלת ישראל על רוח היהדות ועל תקומת ישראל. פרטים על השיחה לא נמסרו לאיש. ברגע מסויים נתבקש גם מזכירו של ד. בן-גוריון לעזוב את החדר. שני הצדדים הסכימו ביניהם לא לפרסם שום הודעה על תוכן השיחה. רק באותן „המח-

ברות השחורות" המפורסמות, הנערמות בחדר עבודתו של בן-גוריון. נרשמה השיחה — לדורות הבאים. השיחה התנהלה, אגב, בעברית ולא עוד אלא בהברה ספרדית טהור־רה, אם כי בדרך כלל שפת הבית היא — אידיש.

מן הבוקר עד הערב ועד חצות הלילה אינו פוסק זרם האנשים הפונים לבית המחר הזה. יש איזו כמיהה דתית בקהל המבקרים. בתוך עולם של מבוכה ותוהו־ובוהו, מחפשים בני־אדם יציבות רוחנית כל־שהיא, מחפשים מורה־דרך, פנס שיאיר את החשכה. אנשים רוצים לראות לפנייהם סמכות מוסרית עליזה, המכריעה והקור־בעת — בכל בעיות תבל. רוצים לקבל בבת אחת פתרון לכל הספקות שבלב. רוצים לשפוך את לבם ולהביא את צרותיהם בפני צדיק הדור שגור על עצמו חיי נזירות ועוני — והוא מקשיב לכלם, מיעץ, מעודד ומנחם, רושם לפניו בפנקס מיוחד כל בקשה וכל קובלנה — ואינו לוקח פרוטה משום אדם הבא אליו. אם רוצה מישחו להת־חכם ולתרום תרומה, "לצחכי צדקה" עליו לומר בפירוש לאיזו מטרה נועד הכסף, הוא יועבר לתעודתו. אם רוצים לתמוך בחזון־איש בצורה של רכישת אחד הספרים שלו, צריך לשלם מחיר מדויק, כפי שהוא קבע בעצמו, על פי דיני תורה. פעם ביקר אצלו הרב הראשי הרצוג שביקש לקנות ספר מספרי חזון־איש והמחיר שנקבע היה שתי לירות. שם הלב על השולחן שטר של חמש לירות — והסתלק. כעבור זמן מה השגיח חזון־איש בכסף ושאל למי הוא שייך. נאמר לו, כי הרב הראשי שילם בעבור הספר שלקח. מיד נשלח שליח מיוחד לאכסניה של הרב הראשי — ששהה אז בתל־אביב — על מנת להחזיר לו שלש לירות עודף.

כיצד הגיע לבית הזה בזכרון־מאיר שבבני־ברק, זו שוב פרשה יחידה במינה. מעשה ביהודי עשיר בצ'יקאגו שרצה בכל נפשו לבנות בית לחזון־איש שהתגורר עד אז בבית דל על גבעה בבני־ברק, בחדר צר ועלוב, ד' על ד'. אחד ממקורביו של חזון־איש כתב לו מאמריקה על נדיבות־לבו של היהודי העשיר. בשום אופן לא — באה מיד התשובה. אין הוא רוצה ליהנות מכספו של הזולת ואינו מסכים שיבנו לו בית. בא העשיר וביקש עצה מה לעשות. אם בכל זאת החליט להקים את הבית וקבע סכום ניכח למטרה זו. יעצו לו : בנה את הבית והעמד את חזון־איש בפני עובדה קיימת. אנחנו נדאג כבר לכך שייכנס לגור בו. הבית הוקם, ורק בתנאי שישלם דמי שכירות כמקובל — ולא שכר סמלי של 250 פרוטה שהוצע לו — הסכים חזון־איש לעבור לגור בתיכו. את כל ההוצאות והמסים של הבית, הוא עצמו מכסה מכספו והכסף בא רק ממקור אחד : ממכירת ספרים. שוב היו מקרים שרצו להערים על הישיש ולקנות בבת־אחת עשרה טפסים של ספר. גם זה לא. מותר לקנות רק אחד ולשלם לא יותר מן המחיר הקבוע.

עשרים ושלושה ספרים חיבר עד כה ר' אברהם ישעיהו קרליץ המכונה "חזון־איש". בשנת תרע"א (1911) הופיע בוילנה ספרו הראשון בעניני הלכה, ספר מחר למדי : ללא שם המחבר על השער. "ספר חזון איש" — זה היה שמו של התיבור הגדול שהנפיע בפורמאט "פוליו" — במספר מצומצם של טפסים, מי הוא המחבר,

לא ידע איש. בצניעותו שאין דומה לה. סבור היה המחבר כי שמו מיותר לגמרי בספר — „כי מה אפשר ללמוד מן השם?“ חשוב מה שכתוב בתוך הספר ולא בשער. רק מתי-מספר ידעו, כי בכינוי „חזון איש“ מסתתרים ראשי-תיבות של אברהם ישעיהו (אי"ש). הכינוי נשאר עד היום, כך חתומים כל ספריו של הגאון שמחציתם אולה מוזמן מן השוק ואין להשיגם בשום מחיר. ספר אחד לשנה הוא מפרסם כעת בממוצע.

המחבר ה„נסתר“ — שבגיל שבע לא היה מלמד בשבילו בעיירה הליטאית שנולד בה, והוא למד לבדו בבית-המדרש, אצל אביו הר' שמריהו יוסף קרליץ — נחשב ל„עילוי“ וגאון עוד בהיותו נער. לפני מלחמת העולם הראשונה עבר מן העיירה הקטנה לירושלים-דליטא. הוא עצמו עסק בתורה ימים ולילות ואילו אשתו החזיקה חנות קטנה לאריגים שסחורתה נועדה לגוים בלבד. חנות זו היתה מקור-הפרנסה של הזוג, אולם כל כמה שהיה הבעל התלמיד-חכם תלוש מן המציאות ומתויות העולם ושקוע ב„רוחניות“ בלבד, — הקפיד מאד על כשרות המסחר. הוא לא הרשה, למשל, לקנות שום סחורה בשטרות, כדי לא להסתבך בעניני דיסקונטו וריבית. שני חדרים קטנים כללה הדירה ש„מעבר לנהר“ בוילנה: חדר אחד שימש למגורים, חדר שני היה חנות.

יום אחד, בחורף תרצ"ג, התעורר ר' אברהם ישעיהו ואמר לאחותו: „הלילה נמלכתי בדעתי. אני נוסע לארץ ישראל. ר' חיים עוזר גרודזנסקי, גדול רבני ווילנה שעמד בקשרים עם הגאון הצעיר והתייעץ עמו לא פעם „בעניני עולם“, — פנה לירושלים להרב משה בלוי ותוך שבוע ימים נשלח סרטיפיקט לוילנה לחזון-איש. „ארי עולה מבבל לארץ ישראל“, כתב ר' חיים עוזר באיגרת-המלצה להרב א. י. קוק, רבה הראשי של ארץ-ישראל — כתב כי המליצה הטובה עליו ובמשחקי מלים כגון: „ידידי עמי תי, גאון אמי תי עולה עליכם“. ועוד כתב: „בשבילנו זו אבירה גדולה, אבל לארץ ישראל תצמח תועלת רבה ואני מקווה שתתחשבו בדעתו של חזון-איש“.

„הארי העולה מבבל“ — כלומר מוילנה, (הגיאוגרפיה הרבנית יש לה חוקים משלה), — השתקע לאחר שהיה קצרה בתל-אביב — באיתו בית עלוב בגבעת-רוקח בבני-ברק, בחדר קטן, מלא זבובים, — וכאן בא אליו לביקור ראשון הרב קוק המנוח. „יסלח לי כבוד הרב שלא אחזיר לו ביקור בירושלים“, אמר חזון-איש לאורחו בשעה שליווה אותו לרחוב, עם תום השיחה. בספרי הקבלה מצא חזון-איש רמז, שלפחות שבע שנים חייב אדם לחכות לפני עלותו לירושלים, כדי שיוכל להכשיר עצמו לעליה זו מבחינה נפשית. נדהם קצת לשמע ההודעה שאין בדעתו לבוא לירושלים, — אמר הרב קוק: „לא אשאל את מעלת כבודו על הטעמים שהניעו אותו לא להחזיר לי ביקור בירושלים, אבל איך זה אינו שואף יהודי להסתכל בכותל המערבי?“ התשובה היתה אופיינית למדי לחזון-איש: „אני מקווה“ אמר „שלא ירחק היום ונראה את כל ארבעת הכתלים... רק כשנפטרה אמו הרבנית, עלה חזון-איש לירושלים כדי להשתתף בהלוויתה על הר הזיתים, אך גם אז לא יצא מן האוטובוס כיוון שלא היו לו ברורים תחומי האבל שבעיר-הקודש

"במלה אחת אפשר להגדיר את אופיו ותכונתו של חזון-איש", אומר אחד ממעריציו, הבקיא בהויית עולם ויודע גם כמה שפות אירופיות: "הוא, אוריגניל". אין שני כמוהו. הוא מומחה לאסטרונומיה ולגיאומטריה ומתימטיקה — הוא גאון עולם. אילו היו מתרגמים את חיבורו האסטרונומי לאנגלית והיו שולחים אותו לפרופ' אינשטיין, היה נהנה ממנו מאד יוצר תורת היחסיות", מוסיף ואומר האיש בדבקות חסידית ממש, אם כי הוא עצמו — "מתנגד".

חזון-איש בקיא גם בחכמת הרפואה ולא פעם מתפלאים רופאים ופרופסורים על ידיעותיו הנרחבות בשטח זה. באים אליו חולים הזקוקים לניתוח והוא יודע תמיד לכוון אותם לפי הכתובת הדרושה, ואגב, הוא הפוסק אם דרוש או לא דרוש הניתוח. יש והוא שולח חולה לירושלים, יש והוא שולח אותו לאמריקה. אם כי כ-"מתנגד" מובהק הוא רחוק מן החסידות ורחוק עוד יותר מעשיית "מופתים" בנוסח "הרביים" החסידיים, — אין קץ ל"מופתים" שמספרים עליהם חסידיו. "אפשר לכתוב ספר גדול על המקרים הבלתי רגילים, כיצד הציל אנשים ממוות בטוח באבחנתו הנכונה, המנוגדת לא פעם לדעתם של הרופאים", אומרים מעריציו ומספרים על מעשים שהיו, שהרופאים נואשו כבר מכל תקווה והודיעו שהחולה "אינו ברי-קיימא" — וחזון-איש פסק, כי אין רופא רשאי לקבוע דיאגנוזה של שלילה ויאוש. תמיד יש עוגן הצלה. חולים שנואשו מהם הרופאים אצלנו, חזרו לאיתנם לאחר שעברו ניתוח באמריקה. לפי המלצתו של חזון-איש...

הוא עצמו — בגיל של קרוב לשבעים וחמש, פאצינט קשה למדי וסובל ממחלת סוכר, כשהציעו לו הרופאים טיפול באינסולין, השיב שיש לו שיטה משלו. בלי אינסולין. הוא מרפא את עצמו. יודע "מן הטבע" אילו מאכלים כוללים סוכר ונוהר באכילה, אך עיקר שיטתו היא שהליכה ממושכת מחסלת את הסוכר בגוף. וכל כמה שהוא חלש, הוא עורך שלש פעמים ביום טיולים של קילומטר אחד ליד ביתו ברגל, בלויית אחד מתלמידיו — והוא מרגיש עצמו בריא ורענן.

הוא ישן שעתיים עד שעתיים וחצי ביממה. נרדם אחרי חצות לאחר שקיבל את אחרוני המבקרים, והוא ישן בבגדיו (רק בשבתות הוא מתפשט למנוחת-לילה). בלי כר מתחת לראשו אלא — לרוחב המיטה, כשהוא נשען בראשו אל הקיר. לפני הנץ החמה הוא מתעורר בדייקנות של שעון ונעמד בחדר-התפילה שבבית לתפילת שחרית המכוונת כך שתפילת שמונה-עשרה תיאמר בדיוק "עם הנץ החמה". יש טבלה מיוחדת שערך לו למטרה זו לפי כל חוקי האסטרונומיה וכל יום זמן התפילה שונה בכמה דקות. בשעה שש לערך טועם הוא פת שחרית, כשהלחם שהוא אוכל, אפוי בשבילו במיוחד, מקמח מיוחד. לפעמים מרוחה הפת במעט המאה שעושים בבית, אם יש אפשרות לכך. בגמר האכילה מתחיל טיול ראשון של שעה, לשם חילוף עצמות — וחיסול הסוכר — ולאחר הטיול באה חצי שעה של מנוחה. לפעמים טועם הוא פרי, — אם ישנו, בלי סוכר כמובן, ומתחילים רק אז הביקורים. פעם ניסו להכניס סדר של שעות קבועות לביקורים אלו, כדי לשמור על כוחותיו, אולם הוא לא הסכים: הן באים אנשים ממקומות אחרים, מירושלים ומחיפה, ואי אפשר להשיב פניהם ריקם.

הדלת פתוחה, איפוא, וכל הבא מתקבל מיד — חוץ מן הנשים שביחס אליהן יש נוהג מיוחד: אחותו של חוון-איש שומעת מה בפיהן והיא רק מוסרת לו את הדברים. ל ה — מותר.

לארוחת הצהרים — תמיד בדיאטה — מופיעה לפעמים חתיכת עוף על השולחן. מעולם עוד לא טעם חוון-איש טעם בשר בהמה, מחשש שחיסה פסולה. אם מביאים עוף, חייב השוחט לבוא הביתה ורק לאחר בדיקה קפדנית של החלף, הוא רשאי לשחוט. ושוב טיול של שעה, מנוחה קצרה וביקורים — עד חצות. יש ימים שלא פחות ממאה אנשים הוא מקבל ומשוחח עם כולם. ורשם לו בפנקס את כל הצרות, ומזכיר את הדברים בכוא השעה המיוחדת להם. . . . אבל אין לו בבית לא שמש ולא גבאי, ורק בקושי הסכים שאחד מתלמידיו יעזור לו במקצת בקבלת האורחים.

כסף אין הוא מקבל בשום צורה, "פדיונות" אינם קיימים אצלו, אם כי יש והוא מקבל לפעמים את פיסות-הנייר ("קוויטלאך") שרושמים בהן את משאלות הלב. צריך, כאמור, להגדיר בפירוש את המטרה אם רוצים לתרום באמצעותו לצרכי צדקה, והמטרה הקרובה ללבו ביותר, זו — הכנסת כלה. את רוב הכסף מן התרומות הוא מעביר למוסד שהקים בבני-ברק ע"ש שרה שנירר, ה"צדקת" מקראקוב — לנערות בודדות שהגיעו מן המחנות בעיקר, ומצאו כאן מחסה, עסקו במלאכה והר-ויחו לחמן בעמל-כפיים (בערבים היו לומדות תורה מפי מורה מיוחדת) עד שהגיעו לפרקן ונמצא חתן בשבילן. המועד חייב היה להופיע בפני חוון-איש בכבודו ובעצמו, ורק כשבחן אותו אמר הוא יודע תולה ויכול לפרנס אשה, היה מקדיש את הכסף הדרוש לרכישת דירה צנועה של חדר ובו שתי מיטות, שולחן וכסאות.

בין המבקרים יש גם לבנים גדולי התורה, הבאים להתייעץ אתו בכל מיני בעיות מסובכות. יש לו גם "נציגים", מיוחדים המספקים לו אינפורמציה מלאה על הנעשה בחיי המדינה, בכנסת, בממשלה. אם צריך בשעה מאוחרת בלילה להגיש מכתב אישי לשר הדתות — והוא מנוסח תמיד יפה בסגנון צח ומלוטש — תמיד תימצא הדרך להעביר אליו את המכתב בכל עת ובכל שעה. "אין הוא קורא שום עתון ואינו מאזין לרדיו", אומר אחד ממקורביו של חוון-איש, "ואף על פי כן הכל הוא יודע, יודע יותר מכולנו". גם הדואר שלו מגוון ומענין — מכתבים למאות מגיעים יום-יום מכל קצווי תבל (ביניהם מכתבים הנשאים את הכתובת: "חוון-איש, ישראל" — והמכתב מגיע . . .), ובהם בקשה לעצה טובה, לתפילה, לרחמי שמים. יש ופונים אליו יהודי ארצות-הברית בבעיותיהם הציבוריות ואפילו המדיניות — והוא משיב לכולם, בלי עזרת מזכיר. יש ובאים אליו יהודים מבלגיה ומצרפת — באים במיוחד באווירן כדי ללחוץ ידו ולקבל ברכה מפיו, ובתוך כל אלה הוא גם לומד ושונה, וכותב, — אך יש לפעמים ודף אחד של גמרא הוא לומד חודש ימים. וספריו בעניני הלכה — "ארטילריה כבדה", כפי שמגדיר אחד המקורבים: רמז ל"משקלם" הרב, לחריפות, לעמקות. זוהי ספרות רק ליודעי-חן, למומחים היודעים לשחות באוקיינוס ההלכה.

בשבת כאשר נסגרים שערי-הברזל של השכונה, אין מדליקים, כמובן, חשמל בבית, הואיל ויהודים עובדים במפעל החשמל — וזה אסור — יתר על כן, אין פותחים גם את ברו המים, ומאותה סיבה: יהודים עסוקים בשבת במפעל המים, את המים לשבת מכינים מראש בערב שבת. גם ללמוד אסור לאור מטרת הנפט הדולקת, שמא ישבח לרגע וירצה לתקן את הפתיל או יגע בשגגה במנורה... לומר דים, איפוא, רק בעל-פה וכשצריך בכל זאת להציץ בספר, מעמידים "שומר" מיוחד שישגיח על כל תנועת יד, שלא ייכשל.

אין ציוני גדול יותר מחזון-איש, אומר בהתלהבות אחד ממעריציו, ואילמלא קילקל בן-גוריון, אפשר היה להביא ברכה על הארץ, עם השקעות של מליונים דול-רים, כי יהודים ברחבי תבל רוצים להשקיע כספים ושואלים את חזון-איש מה דעתו על כך, והוא מעודדם, כמובן, אבל... הממשלה מקלקלת, עתה מכון כל המרץ לרעיון מרכזי אחד שאף הוא בבחינת "אוריגינל", זוהי הדאגה להמשך, לדור של מנהיגי הרוח ביהדות, האיש הממוצע לא יוכל לנהוג ברבים, אומר חזון-איש, דרושים לכך אנשים "משכמים ומעלה", שצריך לחנכם ולגדלם במיוחד, לשם כך הוקם "כולל אברכים מיסודו של חזון-איש" — בנין פאר ליד ישיבת פוניבז', משהו מעין אוניברסיטה עליונה לגאונים נבחרים, אחד מני אלף זוכה להתקבל ל"כולל" והבחינה היא חמורה וקפדנית, והיא מקיפה לא רק בקיאות יסודית ומעמיקה בש"ס ובפוסקים, אלא דורשים מן המועמד סגולות של מנהיגות, כ"ב "עילויים" נבחרים כאלה משתלמים כעת ב"כולל" — בהדרכתו של ר' נחום מאיר קרליץ, גיסו של חזון-איש, נמצאים כאן צעירים מאנגליה, מאמריקה, ומישראל, כמובן, כולם בעלי משפחה — והם מקבלים שמונים לירות לחודש לקיום הבית כשגם האשה עובדת כמורה ומחנכת בבית-ספר לבנות, הסכום זעום למדי וזה עיקר הדאגה של העומדים בראש המוסד: להגדיל את התקציב חזון-איש עצמו אינו מרביץ תורה ב"כולל" ורק פעמיים בשנה הוא נותן שיעור של שעה — ביום השנה לפטירת אביו ואמו, ואז זה מאורע גדול שמרבים לדבר עליו.

"חזון-איש אמר... על מימרותיו חוזלים — אם כי אין רושמים אותן — ברגש של חרדה ויראת הכבוד, בדחילו ורחימו, ברוב התפעלות על עמקות הפילוסופית, כאשר ביקח בכלא יפו אצל האסיר ממאה-שערים הרב עמרם בלוי, והלה נרגש מעצם הביקור, רץ לנשק את ידיו של חזון-איש, כשהוא קורא בהתלהבות "רבי, אם ביקורים כאלה צפויים לי, אני מסכים לשבת בבית-הסוהר כל ימי חיי", — אמה לו חזון-איש: "כל העולם כולו אינו אלא בית-סוהר"...

בתוך עולם שכולו גשמיות וחמרנות, שנאה וחמס, עומדים אנו — הציניקנים שיצאנו לתרבות רעה, אנו האפיקורסים, המדליקים חשמל בשבת, פותחים ברו מים ומאזינים לרדיו ואף קוראים לפעמים עתון, בעזנותינו הרבים, — עומדים ותוהים ונדהמים לנוכח הווי אכסוטי זה ולמראה הדברים "שהפילוסופים לא חלמו עליהם", אם מותר לצטט כאן את הגסיך הגויי האומלל, האמלט, מאהטמה גאנדי, הישיש הצנום, הנזיר הקרח השותה חלב-עז, — זיעזע אימפריה גדולה